ПОЗАКЛАСНА РОБОТА

Ірина ДАВИДКО,
учитель історії Чернігівського ліцею №22 Чернігівської міської ради;
учитель правознавства Чернігівського обласного наукового ліцею Чернігівської обласної ради

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ГРА ЯК ЗАСІБ УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЗНАНЬ УЧНІВ З ТЕМИ «УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ (1917–1921)»

Під інтелектуальними іграми в науковій літературі розуміють форму індивідуальної або колективної діяльності, спрямованої на розв'язання завдань, що потребують продуктивного мислення в умовах обмеженого часу та передбачають наявність змагального компонента. Незважаючи на різноманітність форматів і сценаріїв проведення, переважна більшість інтелектуальних ігор ґрунтується на тому, що ведучий пропонує учасникам запитання, на які вони мають знайти правильні відповіді [1].

Під час розв’язання поставлених завдань відбувається розвиток спостережливості, здатності до порівняння, аналізу, комбінування, встановлення взаємозв’язків і взаємозалежностей між об’єктами та явищами, уміння виявляти закономірності перебігу й розвитку певних процесів. Окрім цього, інтелектуальна гра сприяє формуванню вмінь ухвалювати складні, нерідко нестандартні рішення, допомагає ефективно розв’язувати завдання, поставлені перед колективом, забезпечує підвищення швидкості індивідуальної й колективної реакції.

Інтелектуально-творча діяльність учасників ігор охоплює виявлення проблеми, пошук можливих способів її розв’язання та вибір найбільш доцільного й ефективного варіанта серед запропонованих. Непередбачуваний характер інтелектуальних ігор визначає їх як специфічну форму пізнавально-творчої діяльності та важливий засіб розвитку інтелектуальних умінь і навичок [1; 3; 5].

Зміст інтелектуальної гри становлять реальні об’єкти та явища, їхні властивості, значення, а також дії окремої особистості чи колективу. Кінцевий результат інтелектуальної гри може бути представлений у таких основних формах:

- виявлення відсутніх елементів;
- класифікація об’єктів гри за визначеними ознаками;
- встановлення взаємозв’язків і співвідношень між об’єктами гри;

- систематизація об’єктів та визначення закономірностей їх організації;
- трансформація, модифікація й перетворення запропонованого матеріалу;
- прогнозування можливих результатів у межах невизначеної запропонованої ситуації [5].

Під час проведення уроків з елементами гри доцільно дотримуватися таких вимог:

- відповідність форм проведення занять їх змісту;
- навчальний зміст має бути посильним для кожної дитини (містити елементи диференціацій навчання);
- навчальний зміст має відповідати дидактичній меті уроку;
- наявність аудіовізуальних засобів навчання;
- правила гри прості й конкретно сформульовані;
- чітко формулюється підсумок уроку [12].

Доцільним є використання ігрових методів на всіх етапах уроку, оскільки це забезпечує ефективне формування в учнів ключових знань, умінь і навичок, а також створює сприятливу атмосферу, орієнтовану на активну й інтенсивну навчально-ігрову діяльність. Учитель виступає організатором ігрового процесу, консультантом, наставником, арбітром, фасилітатором, тренером, а в окремих випадках – безпосереднім учасником гри [3].

Розділи, присвячені Українській революції (1917–1921), належать до найскладніших у курсі історії України. Викладання має низку особливостей, зумовлених як змістом історичного матеріалу, так і психолого-педагогічними аспектами його засвоєння учнями. Складність викладання тем визначається поєднанням великого обсягу навчального матеріалу, складних причинно-наслідкових зв'язків, суперечливості історичних оцінок і необхідності формування в учнів не лише предметних знань, а й історичного мислення, критичного аналізу джерел, хронологічної, просторової та громадянської компетентностей. У процесі ігрової діяльності формуються не лише предметні компетентності з історії, а й громадянська, соціальна, комунікативна, інформаційна, уміння навчатися впродовж життя, здатність працювати в команді, приймати рішення та аргументовано відстоювати власну позицію. Важливою перевагою ігрових методів є їхній вплив на мотиваційну сферу навчальної діяльності, вони сприяють розвитку критичного мислення, забезпечують активізацію пізнавальної діяльності учнів, підвищують ефективність засвоєння складного історичного матеріалу [3; 6; 10].

Популярні інтелектуальні ігри можна поділити на кілька видів, що відрізняються специфікою проведення [3; 6].

Назва гри	***Кількість учасників***	***Особливості гри***
Що? Де? Коли?	1 команда, 6 гравців (телевізійний формат), змагання багатьох команд одночасно на одній арені чи онлайн (спортивний формат)	Команда шукає правильні відповіді на запитання за одну хвилину. Гравці обговорюють питання спільно, а капітан визначає того, хто озвучує остаточну версію (телевізійний формат). Команди відповідають на запитання письмово, а переможцем стає команда з найбільшою кількістю правильних відповідей (спортивний формат) [6].
Брейн-ринг	2 команди (кількість варіативна, у середньому – 4-8 осіб), можлива організація гри для більшої кількості команд	Команди мають якнайшвидше дати свій варіант відповіді на запитання ведучого (як правило, недовге і невисокого рівня складності). Основну ставку роблять на швидкий темп гри й емоції. Перемагає та команда, яка першою дасть правильну відповідь [6].

Вікторина, квіз	Командна або індивідуальна гра	Учасники мають дати правильні відповіді на завдання різної складності, тематика широка. Формат подібний із брейн-рингом, але основною відмінністю є характер проведення. Брейн-ринг є динамічним поєдинком команд на швидкість відповіді, тоді як вікторина часто буває індивідуальною та спокійною, не потребує жорсткої боротьби за право першого голосу. Складність запитань залежить від рівня гравців, враховується вчителем у процесі підготовки [9].
Своя гра	Командна (всередині класу або між класами) або індивідуальна гра	Особливості проведення полягають у використанні ігрової дошки з тематичними блоками. Ігрове поле складається з 4–5 тем (можливо більше), кожна з яких містить 5 запитань вартістю від 100 до 500 балів (або від 10 до 50). Право першості ходу розігрується жеребом, далі питання обирає той, хто дав правильну відповідь [6].

Основні проблеми, з якими можна зіткнутися під час підготовки та проведення інтелектуальних ігор:

- Розробка якісного змісту завдань, що відповідають навчальній меті, науково достовірних, різнорівневих.
- Забезпечення оптимального рівня складності.
- Урахування вікових та індивідуальних особливостей учасників.
- Організація командної взаємодії та рівномірного залучення всіх учасників.
- Дотримання регламенту та ефективний тайм-менеджмент.
- Об'єктивність оцінювання результатів і прозорість критеріїв.
- Забезпечення технічної та організаційної підготовки.
- Оперативне реагування на непередбачувані ситуації.
- Поєднання ігрового та навчального компонентів без втрати освітньої ефективності [3; 6].

Інтелектуальна гра «Українська революція»

Мета гри: закріплення й систематизація знань учнів про події Української революції 1917–1921, розвиток критичного мислення, історичної компетентності, навичок аналізу історичних джерел, вмінь аналізувати історичні факти, події, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, аргументовано висловлювати власні судження, а також удосконалення навичок командної взаємодії, комунікації та прийняття рішень в умовах обмеженого часу.

Конкурс 1. «3 підказки»

Учасникам послідовно демонструються три візуальні підказки, кожна з яких пов'язана з певною історичною постаттю, пов’язаною з подіями революції. Завдання команд полягає у визначенні особи за поданими зображеннями. Перша підказка є найскладнішою і оцінюється у 10 балів у разі правильної відповіді. Друга підказка має середній рівень складності та приносить 5 балів. Третя – найбільш очевидна підказка, правильна відповідь оцінюється в 1 бал. Право першої відповіді надається командам відповідно до результатів жеребкування. Якщо команда, якій належить право відповіді, не може дати правильну відповідь або припускається помилки, можливість відповісти переходить до суперників.

І підказка (10 балів)	*ІІ підказка (5 балів)*	*ІІІ підказка (1 бал)*
*		
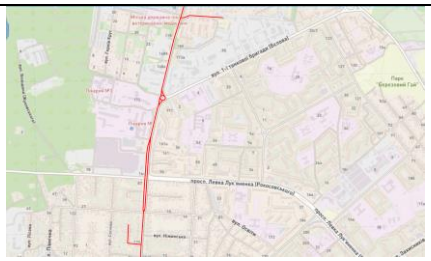 **	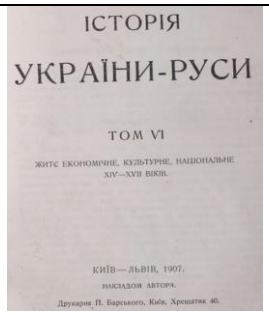	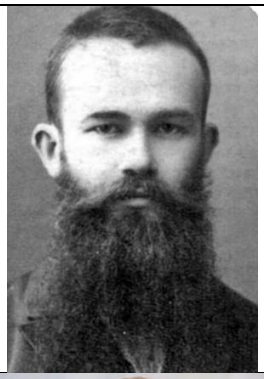
		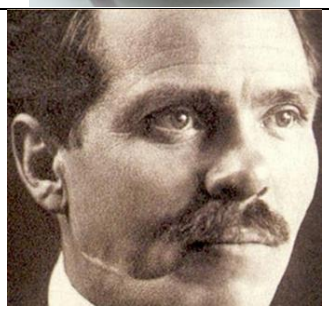

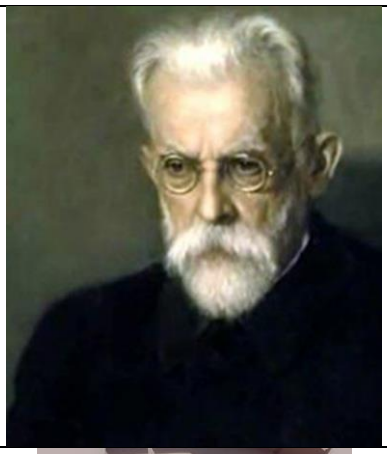

* - герб Кропивницького, де народився Володимир Винниченко

** - проспект Михайла Грушевського в Чернігові

Постаті по черзі: Володимир Винниченко, Михайло Грушевський, Микола Міхновський, Нестор Махно, Павло Скоропадський, Володимир Вернадський, Кость Левицький.

Конкурс 2. «Історія та поезія»

Роздаткові матеріали: по 2-3 однакові роздруковані вірші для кожної команди.

Кожна команда отримує вірш. Завдання: проаналізувати текст, дати відповіді на запитання. Час на опрацювання та обговорення – 2 хвилини. 10 балів команда отримає за повну відповідь.

Приклад [4]:

Лунає пісня солов'їна
І вітер віє степовий.
Моя соборна Україна
Знов зустрічає день новий.
Послухай, брате-українцю,
Хоч історично склалось так,
Що територія різниться,
Та все ж — це в нас одна земля.
Ми з вами — це одне єдине,
Ми — це родина: ти і я.
Дві сторони у України,
Та Україна в нас одна.

А ми усі сини і дочки,
Неначе в морі кораблі,
Розкидані по всіх куточках
Української землі.
А наша єдність нездоланна,
Бо в нас тече козацька кров.
За скільки літ нас не здолали,
А отже, ще простоїмо.
Яка ж вдалась сьогодні днина!
Так й хочеться співать пісень!
Моя соборна Україна
Знов зустрічає новий день.

Яка подія висвітлена у тексті? Коли відбулася ця подія?

Конкурс 3. «Історичний бліц»

На екрані з'являються дати. Команди мають назвати подію. Головне – не просто дати правильну відповідь, а й встигнути відповісти першим. Максимальна кількість балів – 15 (по 1 балу за відповідь). На роздуми команди мають 10 секунд на кожну дату.

Орієнтовні дати [10]:

17 березня 1917 р.	Утворення Української Центральної Ради (УЦР)
19 квітня 1917 р.	У Києві розпочав роботу Всеукраїнський національний конгрес
23 червня 1917 р.	Перший Універсал УЦР
17 серпня 1917 р.	«Тимчасова інструкція Генеральному Секретаріатові Тимчасового уряду на Україні»
20 листопада 1917 р.	Третій Універсал УЦР
29 січня 1918 р.	Бій під Крутами
29 квітня 1918 р.	Державний переворот і прихід до влади Павла Скоропадського
1 листопада 1918 р.	Листопадовий зрив у Львові
13 листопада 1918 р.	Проголошення Західноукраїнської народної Республіки (ЗУНР)
14 листопада 1918 р.	Утворення Директорії
27 листопада 1918 р.	Перше установче зібрання Української академії наук (УАН)
22 січня 1919 р.	Проголошення Акта злуки УНР і ЗУНР
30–31 серпня 1919 р.	«Київська катастрофа»
21 квітня 1920 р.	Варшавська угода між Польщею та УНР (підписання головної політичної конвенції)
28 жовтня 1920 р.	Підписання Бессарабського протоколу

Конкурс 4. «Портрети»

Роздаткові матеріали: кожна команда отримує однакові набори портретів історичних діячів.

Ведучий послідовно озвучує факти з біографії історичних постатей. На основі наведених відомостей учасники мають ідентифікувати відповідного діяча та підняти його портрет (портрет, який учасники вважають правильною відповіддю, треба підняти протягом 15 секунд – цей час команди мають для обговорення).

Слід враховувати, що не всі запропоновані портрети будуть використані: частина з них є зайвими елементами, вони не відповідають жодному із запропонованих фактів. Деякі портрети будуть підняті кілька разів.

Оцінювання здійснюється за почерговим принципом відповіді команд. Кожна правильно визначена історична постать оцінюється в 5 балів.

Приклади портретів

Факти	***Особистість***
Він казав, що УНР не потрібна армія. Він не був суцільним пацифістом, але вважав, що мають бути тільки сили підтримки порядку, на кшталт місцевої самооборони, поліції [8]	Володимир Винниченко
Ухвалив близько 400 державних актів, домігся стабілізації фінансової системи і створення повноцінного державного бюджету Української держави. За його правління почали працювати поліція, пошта і залізниця, було затверджено державну символіку й ухвалено закон про українське громадянство [2]	Павло Скоропадський
За своє довге бойове життя він отримав 12 шабельних і вогнепальних поранень. В одному з останніх його боїв куля пройшла трохи нижче потилиці і вийшла з його правої щоки [13]	Нестор Махно
Був нащадком старовинного козацького роду. Він народився у 1873 році на Полтавщині у родині сільського священника, який навчив його українських пісень та дум [11]	Микола Міхновський
Першим коханням була оперна співачка Олена Марковська, але стосунки не склалися через її від'їзд з Тифлісу [7]	Михайло Грушевський
24 серпня 2009 року в Гуляйполі було відкрито пам'ятник цьому діячеві [13]	Нестор Махно
Змушений був зректися влади і емігрувати до Німеччини [2]	Павло Скоропадський
Переїхав до Харкова, що було пов'язано з особистою драмою: закохавшись у дружину свого начальника, він разом із нею мусив залишити Київ. Але батьки були проти, шлюб не склався й він так і лишився неодруженим [11]	Микола Міхновський
Його обраницею стала Галина Кузьменко. Жінка була вчителькою української мови та літератури. Саме після їхнього шлюбу почав спілкуватися українською мовою (до того говорив російською) [13]	Нестор Махно
Сучасники його описували як красеня під два метри зростом, з широкими плечима, приємною усмішкою та великими вусами. Він був веселим та прекрасним оповідачем, у якого закохувалися жінки [11]	Микола Міхновський
У 1896 році, коли йому було вже 30 років, він одружився. Обраницею стала Марія Сильвестрівна Вояковська, яка працювала вчителькою [7]	Михайло Грушевський

Одного разу за вбивство поліцейського навіть був засуджений до страти, але пізніше вирок було замінено на 10 років каторги [13]	Нестор Махно
Сімейне життя склалося вдало. Дружина в усьому підтримувала свого чоловіка, була йому вірним порадником. У сім'ї народилося шестеро дітей [2]	Павло Скоропадський
Був красивим чоловіком і вмів подати себе у взаєминах із жінками. У нього було багато жінок – навіть безглуздо перераховувати. Його стосунки були революційно-прямолінійні й чесні. Мовляв, зараз ми кохаємо одне одного – а тепер я тебе не кохаю й рухаюся далі [8]	Володимир Винниченко
Мав фобію небажаної дитини. У його творах дитина часто заважає, дитина незручна [8]	Володимир Винниченко
Він є рекордсменом серед істориків України за кількістю написаних праць. Мав надзвичайну працездатність. Спав 4 години на добу, увесь свій час присвячував роботі [7]	Михайло Грушевський
«Це українська стихія, … лише опанована сильним та благородним інтелектом. Він був високоосвічений і досвідчений правник, … тонкий психолог, щасливий ініціатор, видатний організатор, блискучий промовець, талановитий публіцист, розумний і тактовний керманич» [11]	Микола Міхновський
Подружжя (у шлюбі з Розалією Лівшиць) поділяло філософію натуризму. Цей погляд передбачає не тільки нудизм. З 26-го року вони почали бувати на острові на Сені в комуні натуристів [8]	Володимир Винниченко

Конкурс 5. «Математики та історики»

Роздаткові матеріали: роздруковані тригонометричні рівняння (по 2-3 на команду).

За допомогою тригонометричного рівняння можна зашифрувати дату. У цьому допоможе ChatGPT. Приклад запиту: *«перетворити число 1917 на тригонометричне рівняння, створити заплутаний варіант»*. Розшифрувавши дату, необхідно написати на аркуші максимальну кількість подій, що відбулися цього року. Важливо: можуть стосуватися не тільки Української революції, а й подій всесвітньої історії. Кожна дата, підібрана правильно, дає 1 бал.

Приклад: $x = 2000 - 100\left(\sin^2 45^\circ + \cos^2 45^\circ\right) + 17$

Конкурс 6. «Дешифратор»

Роздаткові матеріали: зашифровані тексти та таблиця хімічних елементів без алфавіту.

Учням необхідно за 10 хвилин:

1. Зрозуміти принцип шифрування.
2. Виконати дешифрування.
3. З'ясувати, про кого мова.

ChatGPT допоможе зашифрувати будь-який текст. Для цього потрібен сам текст і мова шифрування. У даному випадку – таблиця хімічних елементів. Розшифрувавши кодування, учні мають назвати цього діяча.

Завдання для дешифрування: «Li Na C H V Ar Na Si / Cr P Sc H Al Ar Ti Ga P Na Si / H C Li K P H V, / Ca K S Mg V Na P / V H / Ca Cr He S Mg Co Na Ti V, / K Ti Ar K Li K Ca K S K F Ar Na P / Mg C N K S K Be Mg Al / Cr P Sc H Al Ar Ti Ga P K Be K / Ti H Cl K Ti V Mg Si Ar Na Co V Li H.

Li Mg Ar / Ti V H Li / H Li V K Sc K Cl / He Sc K Cu Cr Sc Na. / Ti H Cl K Ti V Mg Si Ar H / Cr P Sc H Al Ar H» / V H / Ca N Sc Cu Na Cl, / Fe V K / Li Mg C P Sc Na V K / Ca Sc K Be K S K Ti Na Li / Li Na Cl K Be Cr / Ti V Li K Sc N Ar Ar As / O C Na Ar K Al, / Ar N Ne H S N F Ar K Al / Cr P Sc H Al Ar Ti Ga P K Al / C N Sc F H Li Na».

Результат: *«Видатний український адвокат, політик та публіцист, основоположник ідеології українського самостійництва. Він став автором брошури*

«Самостійна Україна» та першим, хто відкрито проголосив вимогу створення єдиної, незалежної Української держави» (Микола Міхновський).

Літера	№ елемента	Елемент	Символ	Літера	№ елемента	Елемент	Символ
А	1	Гідроген	H	М	17	Хлор	Cl
Б	2	Гелій	He	Н	18	Аргон	Ar
В	3	Літій	Li	О	19	Калій	K
Г	4	Берилій	Be	П	20	Кальцій	Ca
Ґ	5	Бор	B	Р	21	Скандій	Sc
Д	6	Карбон	C	С	22	Титан	Ti
Е	7	Нітроген	N	Т	23	Ванадій	V
Є	8	Оксиген	O	У	24	Хром	Cr
Ж	9	Флуор	F	Ф	25	Манган	Mn
З	10	Неон	Ne	Х	26	Ферум	Fe
И	11	Натрій	Na	Ц	27	Кобальт	Co
І	12	Магній	Mg	Ч	28	Нікель	Ni
Ї	13	Алюміній	Al	Ш	29	Купрум	Cu
Й	14	Силіцій	Si	Щ	30	Цинк	Zn
К	15	Фосфор	P	Ь	31	Галій	Ga
Л	16	Сульфур	S	Ю	32	Германій	Ge
				Я	33	Арсен	As

У кінці гри підбиваються підсумки та відбувається визначення переможців.

Список використаних матеріалів

1. Іваніга О. В. Інтелектуальна гра як засіб формування знань та умінь студентів під час занять з англійської мови. URL: https://innovpedagogy.od.ua/archives/2021/34/part_1/13.pdf (дата звернення: 16.07.2026).

2. Інформаційні матеріали до 150-річчя Павла Скоропадського. URL: https://surl.li/zigbqj (дата звернення: 15.12.2025).

3. Катеніна Т. Д. Використання ігрових елементів на уроках історії як засіб підвищення ефективності пізнавальної активності учнів. URL: https://vseosvita.ua/library/embed/01009ic0-39fe.docx.html (дата звернення: 15.12.2025).

4. Кропівна В. Соборна Україна. URL: https://surl.li/vvnirr (дата звернення: 15.12.2025).

5. Коробська Г. Дидактична гра як засіб формування загальнонавчальних умінь учнів основної школи (друга половина XX століття): дис. … канд. пед. наук: спец. 13.00.09. Харків, 2010. 264 с.

6. Лещак Т. Організація інтелектуального дозвілля школярів. навчально-методичний посібник на допомогу педагогові-організатору. URL: https://surl.li/dvhqcx (дата звернення: 21.07.2026).

7. Літописець української історії. Михайло Грушевський. URL: https://surl.li/fbibbo (дата звернення: 15.12.2025).

8. Марковська М. Геніальний автор і суперечлива людина. 37 фактів про Винниченка, що не розкажуть у школі. URL: https://surl.li/dcwwdj (дата звернення: 15.12.2025).

9. Методика проведення вікторини. URL: https://surl.li/xezyfg (дата звернення: 21.07.2026).

10. Методичні рекомендації до 100-річчя Української революції 1917–1921 років. URL: https://surl.li/frzobx (дата звернення: 15.12.2025).

11. Міхновський Микола Іванович – відомий український політичний та громадський діяч, ідеолог українського самостійництва (до 150-річчя від дня народження). URL: https://www.nbuv.gov.ua/node/6124 (дата звернення: 15.12.2025).

12. Новоскольцева А., Нічишина В. Методика розробки і проведення уроків математики з використанням ігрових ситуацій. URL: https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/SNYS/article/download/1529/pdf (дата звернення: 15.12.2025).

13. Скрипник О. Нестор і Галина. В тісних «обіймах» ГПУ. URL: https://www.istpravda.com.ua/articles/2023/10/26/163280/ (дата звернення: 15.12.2025).